

Jaarverslag 2022

Museum Kapiteinshuis Pekela

Stichting Westers

2022

Museum Kapiteinshuis Pekela

Website: www.kapiteinshuis.nl

Email: secretariaat@kapiteinshuis.nl

Aanmelding als donateur

de heer J. Schreuder

Telefoon 0597 - 646181,

Email: janicaschreuder@hetnet.nl.

Aanmelding via de website of schriftelijk is eveneens mogelijk (Schoener 38, 9663JB Nieuwe Pekela).

De donatie kunt u, met een minimum van € 25,- per jaar, zelf bepalen.

Bankrekening: NL41 RABO 0116070196

t.n.v. Stichting Westers

St. Westers is ANBI geregistreerd.

Entree

€ 5,00 p.p. , groepen van 8 of meer p.p. € 5,00.

Kinderen: t/m 6 jaar gratis, 7-12 jaar € 2,00 p.p.

Afbeeldingen op het omslag

voorzijde: De heer Koster opent de tentoonstelling 2022 door 8 slagen te slaan.
(foto: Johan de Groot)

achterzijde: Omgeving museum, (zie binnenzijde)
schilderij: de heer H. Bult
(foto: R. Ugen/G. Dopper)

Openingstijden

April t/m oktober: op dinsdag en donderdag,
de 1e en 3e zondag van de maand, steeds van
13.30 - 16.30 uur.

Voor bijzondere openingsdagen en -tijden, Nationaal Museumweekend, Koningsdag, Schutsemarkt, Open Monumentendag, Herfstvakantie en dergelijke, raadpleeg onze website: www.kapiteinshuis.nl.

Groepsbezoek op afspraak het hele jaar mogelijk!

Telefoonnummer: 06 - 502 317 87.

Colofon

Uitgave: Stichting Westers/Kapiteinshuis Pekela,
Ds. S. Tjadenstraat C 96, 9663 RD Nieuwe Pekela.
Vormgeving en druk: Reinier van der Kooi, Veendam.
Ontwerp logo: Th. Zwinderman, Veendam.

Bestuur

De heer dr F. Oppewal, voorzitter

Mevrouw L. Groen, secretaris

De heer J. Schreuder, penningmeester en
donateursadministratie

Mevrouw F. Veninga

Mevrouw M. Haveman

De heer D. Berghuis

De bestuursvergaderingen worden bijgewoond door mevrouw C. Vister-van Riemsdijk, conservator van het Veenkoloniaal Museum te Veendam en Museum Kapiteinshuis

Vrijwilligersteam per 31-12-2022

Mevrouw N. Buzeman

Mevrouw G. Draijer

Mevrouw M. Haveman, groepscoördinatie

Mevrouw J. Heeres-de Jong

De heer M. Jansen

De heer A. Koning

De heer G. Koerts, depotbeheer

De heer J. van der Laan

Mevrouw A. Lesterhuis-Tunteler

Mevrouw C. van Oeveren

Mevrouw F. Olsder-Bueving.

De heer H. Pel

Mevrouw F. Roggen

Mevrouw C.S. Scheltens-Grave

De heer J. Schrik

Mevrouw M. Schrik - Draisma

Mevrouw R. Trip-Nieboer

De heer A.J. Wieske

De heer J. de Wit

Woningonderhoud

De heer G. Beikes

Mevrouw M. van der Laan - Niebuur

Woningtoezicht

De heer J. de Wit

Tuinonderhoud

De heer K. Stevens

De heer K. de Voogd

ICT-beheer

De heer D.J. van der Laan

Bibliothecaris

De heer E.W. Venhuizen

Verslag van het bestuur

Bestuur

We konden in 2022 mevrouw M. Haveman en de heer D. Berghuis verwelkomen als nieuwe bestuursleden. Mevrouw Haveman heeft aan het eind van het jaar de groepscoördinatie overgenomen van de heer H. Meijerink. Deze heeft die functie jarenlang vervuld waarvoor we hem ook op deze plaats hartelijk bedanken.

Medewerkers

De heer R. Vergouw vertrok wegens verhuizing. Mevr. Dijkhuizen - Wiechertjes beëindigde haar inzet als gastvrouw, beiden hartelijk dank! We bedankten ook de heer en mevrouw Rensema voor hun inzet als huismeesters. De heer J. de Wit vonden we bereid om deze functie in het vervolg in te vullen.

Activiteiten

De wisselexpositie van 2022 betrof een echt Kapiteinsgebeuren. *Pekelder Kapiteins buitengaats in Europa* was de titel. Daarmee eerden we een vijftal kapiteins die in de Europese wateren hun mijlen hebben afgelegd. Met name van kapitein T.A. Koster (1834-1925) konden we veel materiaal tonen dat we een jaar lang in bruikleen hadden van zijn achterkleinzoon Ir. W.G. Koster. Deze vertelde ruimhartig over de reizen en de schepen van zijn over-opa en verrichtte op 3 april de opening door acht glazen te slaan. Daarmee werd vroeger aan boord het begin van de Platvoetwacht aangekondigd en nu het begin van onze tentoonstelling. Op de voorpagina van de omslag ziet u hem de glazen slaan.

Kapiteinslezing

Op 5 november konden we de 11e Kapiteinslezing organiseren. Mevrouw dr. mr. W. van der Velde, lector maritiem recht aan het Willem Barentsz instituut op Terschelling, hield een inleiding over wrakken, met name uit WOII afkomstig, in de Noordzee. In dorps huis De Kiepe konden we een mooi aantal luisteraars verwelkomen.

Club support actie

Voor de Rabo Club support actie hebben we u ook in 2022 gevraagd of u ons museum wilde steunen. Dankzij uw steun konden we € 587,65 bijschrijven. Hartelijk dank voor uw stem op ons museum.

Plannen voor 2023

Een begin is gemaakt met de voorbereiding van de expositie in 2023. Deze krijgt de beurtvaart uit Pekela naar Stad als thema. In de aanloop daar naar toe kregen we een mooi stuk aangeboden van de heer W. De Jonge. Deze bijdrage vindt u alvast in dit jaarverslag, zodat u zich thuis al enigszins kunt inlezen. In een tweede expositie gaan we aandacht besteden aan de April-meistaking 1943 in Pekela.

Financieel overzicht

Elk jaar maakt onze accountant, Pors accountants in Veendam, een overzicht van de financiële situatie van de Stichting Westers en Stichting Kapiteinshuis. Dit is een sluitend overzicht ten behoeve van onze ANBI registratie. De actuele gegevens voor deze registratie vindt u op de balk van onze site onder het kopje 'ANBI Stichting'.

Vervolg Pekelders Verhalen

In februari 2022 is het interview met de Pekelder kapitein A. Koning, één van onze gastheren na 40-jaar zeemanschap, op onze website te lezen. Komend voorjaar komt op deze plek het verhaal van het echtpaar De Boer - Niejenhuis uit Boven Pekela op de site te staan.

Inventarisatie

Bijna elke woensdagmiddag zijn de heer G. Koerts en mevr. G. Draijer in het museum aanwezig geweest om alle aanwezige documenten te inventariseren, te rubriceren en op de computer toegankelijk te maken voor bestuur en bezoekers. Het afgelopen jaar kregen ze steun van de heer H. Vrieze, zodanig dat hun werk in december 2022 vrijwel tot een afronding is gekomen. Het bestuur dankt hen alle drie hartelijk voor dit onzichtbare, maar niettemin belangrijke werk. We zijn bezig hun overzichten ook via onze website ter beschikking van iedereen te brengen en hopen u dit in 2023 te kunnen presenteren.

Taxatiedag

Op 28 december konden we weer een taxatiemiddag organiseren. De heer H. Sprik, antiquair uit Smilde, verzorgde ook nu de taxaties. Er werd veel materiaal aangeboden, totaal vonden 60 mensen hun weg naar ons museum, wellicht ook aangetrokken door de glühwein en koffie/thee.

Cursus

Oud-voorzitter G. Koerts heeft in het voorjaar van 2022 een cursus gegeven in drie dagdelen over de geschiedenis van het museum, de inhoud en opbouw van de collectie en de presentatie. Verschillende cursisten konden we nadien als gastvrouw of gastheer verwelkomen. In 2022 heeft het bestuur een **Sluiswandeling** ontwikkeld. Tijdens een wandeling van ± een uur, van museum tot middelste sluis, wordt het nodige verteld over de bebouwing, de wijken, wijknummering en de eerdere sluisactiviteiten.

Tuinlieden

We namen afscheid van de heer Van der Laan maar vonden in de heren De Voogd en Stevens twee kundige opvolgers. Zij zijn beiden ook gastheer geworden.

Schenken, legaten, aankopen 2022

1. Ovaal portret van mevr. Jantje Veldkamp - Boswijk (1840 - 1926). 70 x 85 cm
J. Hoiting-Schreuder, Nwe Pekela
2. Leer eerst het verkeer; 2 delen. D.J. de Grooth, Assen
- De lendenen omgord. ds J.J. Knap Czn, 1919 aan mej. J. Harding aangeboden, 7.12.1926
D.W. de Grooth, Lamsborn
3. Twee ovale portretten, 48 x 41 cm.
Gerrit J. Heeres (1817 - 1900), wijnhandelaar en Eppien Heeres - Kiers (1817 - 1883), Oude Pekela.
C. van Heel, Hattem
4. Hoe wij het rooiden, De Veenkoloniale aardappelboer en zijn industrie. Max Dendermonde. Jubileum uitgave AVEBE
- Uut stro zet, tentoonstelling VKM, 1985
K. Stevens, Nieuwe Pekela
5. - Zeven omslagen met krantenknipsels 1970-1977, nieuws uit New Pekela
- Voorzittershamer gemeente NP, 27 cm lang
- Grijsje metalen kruik met handvat 14 cm hoog \varnothing 15 cm, met 11 dobbelstenen en 10 stembriefjes; in gebruik bij stemmingen in gemeenteraad NP
- Groene krantenbak met Hindeloper motieven, hout, 50 jaar Nv/hN (=1938?); 38 x 24 cm, 2 hangers, openslaand vak.
A. Lesterhuis - Tunteler, Nwe Pekela
6. Delfts blauw bord, \varnothing 23,5 cm. Koerts hout
Mevr. Niezen, Oude Pekela
7. Twee toplichten, coaster ALGE (1957)
1 olielamp (reserve), witgelakt, 23 x 31 cm.
1 koperkleurig, met snoer voor electr. lamp;
4 houders voor in de mast, met handvat. 31 x 31 cm. Eigenaren: ALie en GEert Slager
Schenking via A.H. Bodewes, Noordlaren

8. Statenbijbel uit 1864, gedrukt bij J.W. en C.F. Swaan, Arnhem. 37 x 29 x 10 cm. Rugband mist, beschadigd. Lijst met 1000 intekenaren, waarvan velen uit Pekela; uit familiebezit.
D. Tiktak, Nwe Pekela

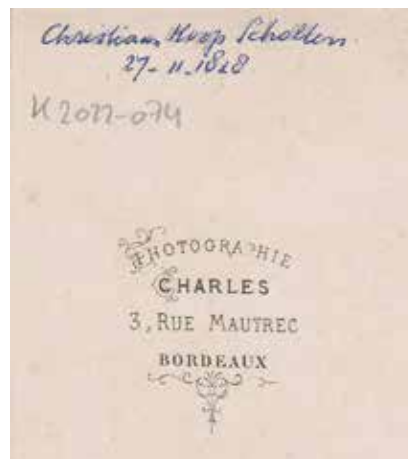
9. Karaf, gelijmd, bodem ontbreekt; naamkt tijdens mobilisatietijd 1939, 25 cm hoog.
- Twee boekensteunen hout, Grebbeberg, Den Vaderlant Ghetrouwe, 10-14 mei 1940, 8-R. I.
- Brevet voor den Scherpschutter, ingelijst. Van het Vrijwillig Landstorm Verbond 'Groningen'.
Opschrift: Bijz. Vrijw. Landstorm 'Als 't Moet'.
Burg. (onleesbaar) secr. de Jonge Erven Everhard Huizing, geschonken via *Kick van der Laan, Nwe Pekela*
10. Schilderij: J.G. Deelman Vrouw met engelen, getiteld: Hemels geluk, 1911 (beschadigd) 100 x 143 cm.
Familie Woltjer, Nwe Pekela

11. Geel uithangbord: Hulmefa 15 x 80 cm
Henderik Siepel, Nwe Pekela
12. Agenda 1937, H. & R. Schuring Houthandel, Stoom - Zagerij en Schaverij.
Uitgave Nedelandsche Houtbond. 11 x 7.5 cm
- pasfoto blz rijbewijs, financieel directeur Rieks Schuring
A.J. Wieske, Nwe Pekela
13. Drietal pentekeningen van dorpsfiguren, 1981.
Pieter Maatje, Triene Minute en Rodger Oldeboom
Theo Zwinderman, Veendam
14. Tegeltablauw bloemen in vaas, bruin-rood, in houten lijst; 75 x 80 cm \pm 1800
15. Goudstenen roomstel, 4 delig. Engeland \pm 1850.
Erven J. Tunteler, Nwe Pekela
16. Pijp en steel, met opschrift 1862 en A. Nieboer met 2e losse pijpenkop.
K. Beumee, Nieuwe Pekela
17. Zeven speldjes o.a. FNV, KNV, Kappa, PvdA
18. Rijwielbelasting 1940/1941 en 1935/1936

19. 7 ingeraamde centen met beeltenis Juliana 1948/51.
20. Getuigschrift, Cursus Strocarton, 1961.
21. Perspectief, personeelsblad KNP kartonnages 1987/2, 91/2, 91/3, 92/1. KNPERs, 1982/2.
22. Selectie foto's: PJC; bestuur Kath. bond 'St. Willibrordus' 1960, PvdA biljet 1989, 1 mei 2004. Diverse krantenknipsels 1984, '86, '93. 17-22 erfenis Jos P. Sinot
mevr. H. van der Velde, Oude Pekela
23. AVEBE binden en bouwen, 100 jaar coöperatieve samenwerking. Avebe 2019
R. de Voogd, Stadskanaal
24. Over aardappelen, Edm. Nicolas; TNO 1966
25. Schepen van de Friese Admiraliteit, 1596-1802) L. Kamminga. Fryske Akademy, 1973 (hierin wordt ook de Groningse admiraliteit besproken).
26. Het landschap en de mensen, Nederland 1850-1940. Auke van der Woud, 2021
27. Coasters, Schepen van de kustvaart toen en nu. A. Boerma, Alkmaar - De Alk, 1985.
24 -27, aankoop bestuur
28. Hedendaagse Nederlandse zeeschilders. Henk Wever. Alkmaar - De Alk, 1985.
A. Koning, Nwe Pekela
29. Thuis bij Foorthuis. 250 jaar familie-geschiedenis. Gretha en Willem Foorthuis. 2022
W. Foorthuis, Groningen
30. 8 consumptiebonnen voor gebak, jam en waschpoeder. 1943. Groothandel Karsijns.
E. Woltjer, Nwe Pekela
31. Groepsfoto gymnastiek vereniging Hercules, Oude Pekela, 1903.
H. Vrieze, Oude Pekela
32. Jaarkalendertje 1961, STAPP kousen en sokken, A. Westers & Zoon.
H.E.E. Wieske - Drent, Nwe Pekela
33. Foto uit 1947 van 35 personeelsleden en vier directieleden wijnfabriek Nieboer.
- Herdenkingsrede ds T.J. Hagen, 1911
- Heeft de Chr. geref. kerk recht van bestaan?
- Grove beschuldigingen, antwoord aan T.J. Hagen, P.J.M. de Bruin, ongedateerd.
- Afscheidspreek ds. J.W. van Swigchum, zondag 8 juni 1941 te Nieuwe Pekela (ben.).
- Tiental folders, geref. kerk 1902 - 1935
H. Nieboer, Zevenaar
34. Documentenbus, blik vertind ijzer rood gelakt, rechthoekig 20 x 14.7 x 2.2 cm. Opschrift: K.J.Scholten, Margrieta uit Wilderfank, = Koop J. Scholten (!), zie later.
35. Kop en Schotel, opdruk: C. Scholten. fabriek: kop: FAS; schotel: SPM (32) ±1900, SPM: J. Schmeisser Thûringen, 1885 - 1888 FAS: Friedrich Adolph Schuman, Berlijn 1851-1869 Siegfried Paul Meyer, Walkure.
36. Vier Oostzeelepels, 2 door gebruik aan de bak beschadigd.
(1) op steel: 'R Kleyenstüber' 3 letters onleesbaar & Co?(ingepunt); trembleersteek + '12 kecker 12' ca.1880 (?) vervaardigd in Königsberg door Kecker, Ernst Ludwig. Lengte: 22.5 cm breed 4 cm
(2) op steel gepunt: F W Ogilvie (cargadoor in Memel) gehalteteken '12' + 'sammet'? bak is ingesleten door gebruik + beschadiging met gat. lengte 21.5 cm [Memel = Klaipėda /Litouwen)
(3) gepunte dwarse inscriptie: 'Ephr..... Danzig'; inscriptie: '12' en 'roggatz' = J.C. Roggatz zilversmid in Danzig; steel met verbreding, bak licht beschadigd. Lengte 22.5, breedte 4 cm
(4) op steel gepunte inscriptie: .H(?)G' achterzijde steel: trembleersteek + 'o?' 'aron 12'. Lengte 21.5 cm, bak ingedeukt
37. Ets in zwart, ± 1950, afbeelding van werf met hoogholtje, ervoor een vlet, in het midden een met turf geladen tjalk, zeil gestreken op de giek, ernaast voorzijde tjalk zonder mast, erboven een molen. Vóór de werkloods een vlet op de wal. 16 x 12 cm. Drie personen zichtbaar. Tekst: Avond'stemming'?
38. Afbeelding van kofschip 'Grietje' Kapt K.J. Scholten; foto op witte ondergrond geplakt. 10.3 cm x 7.7 cm; schip in 2 richtingen afgebeeld + loodsboot. C.K.Scholten was gezagvoerder van 1853 t/m 1866 van de schoenerkof "Grietje", gebouwd in 1852 te Hoogezand, 119 ton o.m., varend als kapitein/eigenaar vanuit Wildervank.
- 34 - 38, evenals de foto's op de volgende pagina,
schenkingen van mevr. M.E.L. Cazemier - Scholten, Scheemda

39. Foedraal met 2 zilveren messen en 2 zilveren vorken, althans de heften zijn van zilver (?); met briefje: bestek meegebracht door opa Chr. K. Scholtens de zeevaarder, waarschijnlijk uit Italië.
1 vorkheft beschadigd; roestplekken op alle snijvlakken van messen en vorken.
Foedraal is zwart/groen, van onderen oranje rood met vergulde ornamenten; in het midden een schildje. 26.5 cm lang, 12 cm breed.
40. Foto van KOOP JANS SCHOLTEN geb. 27.12.1789 - †1880 (gemaakt bij E. Lohje.PHOT.:, plaats ?)
Koop Jans Scholten werd geboren te Wildervank op 27 december 1789 als zoon van schipper Jan Harms Scholten en Regina Jurriens. Hij was de broer van het Collegelid Hindrik Janz. Scholten. Koop Jans trouwde op 03 februari 1820 te Wildervank als schipper met Grietje Christiaans Slof (eveneens 41 foto), geboren te Wildervank op 2 februari 1800 als dochter van de schipper Christiaan Willems Slof en Annigje Harms. Zij overleed te Wildervank op 03 januari 1855, 55 jaar. Koop Jans overleed op 18 maart 1880 te Wildervank, 90 jaar, weduenaar, zonder beroep.
In een reeks van Burgerlijke Stand-akten uit 1821 t/n 1838 wordt hij vermeld als "schipper" en in 1855 en 1859 als "rustend schipper".
Zeemanscollege(s):
Koop J.Scholten was effectief lid van het zeemanscollege "Maatschappij tot Nut derr Zeevaart" te Veendam met vlagnummer 43 in de periode 1827 t/m 1831.
K.J.Scholten was effectief lid van het zeemanscollege "De Harmonie", te Wildervank met vlagnummer 33 in de periode 1841 t/m 1854.
K.J.Scholten was gezagvoerder gedurende:
* 1840 t/m 1851 van de kof "Margaretha", gebouwd in 1840 te Hoogezand, 81 ton o.m., varend als kapitein/eigenaar vanuit Wildervank. Het schip is in 1851 gestrand.
42. CHRISTIAAN (KOOPZ.) SCHOLTEN, (soms ook als Scholtens geschreven) 2 foto's: Gebr. Goudsmit Winschoten (± 1870?) én Photographie Charles Bordeaux (± 1860-70?) (zie hieronder). Christiaan Scholten werd geboren te Wildervank op 07 november 1828 als zoon van de schipper Koop Jans Scholten en Grietje Christiaans Slof. Hij trouwde op 20 december 1855 te Wildervank, als schipper, met **Engelina Lever** (eveneens foto 43, zie hiernaast) geboren te Winschoten, 14 maart 1833 als dochter van de schipper Hindrik Hindriks Lever en Elsje Stevens ten Cate. Engelina overleed op 04 juli 1874 te Wildervank, 47 jaar.

Foto's van Chr. Koops Scholten, in Bordeaux gemaakt, en van zijn vrouw Engelina Lever.

Christiaan Scholten hertrouwde op 22 november 1877 te Wildervank, als rustend schipper, met Henderika Margina Veenhuizen, geboren te Wildervank 04 oktober 1841 als dochter van de trekschipper Roelf Luitjes Veenhuizen en Grietje Hendriks Oortjes. Henderika Marchiena overleed op 02 februari 1895 te Nieuweschans, 53 jaar. Christiaan overleed op 19 juli 1906 te Nieuweschans, 77 jaar oud als logementshouder, weduwnaar. Christiaan werd in BS-akten genoemd als schipper in 1856, 1859, 1872 en 1884; als “zeeman” in 1862 en 1878; als “tapper” in 1889 en bij zijn overlijden in 1906 als “logementhouder”.

Zeemanscollege:

C.K.Scholten was effectief lid van het zeemanscollege “De Harmonie” te Wildervank met vlagnummer 33 in de periode 1855 t/m 1866 en met vlagnummer 3 in de periode 1867 t/m 1903.

C.K.Scholten was gezagvoerder gedurende:
 * 1853 t/m 1866 van de schoenerkof “Grietje”, gebouwd in 1852 te Hoogezand, 119 ton o.m., varend als kapitein/eigenaar vanuit Wildervank;

44. HENDERIKA SCHOLTEN (dr van Koop J.) geb. 7-7-1834, geh.22.22.1866 Pieter A. Boer zeeman; † 3.4.1931 (96 jr oud, Finsterwolde)
 foto: Prummel Veendam

45. ELSINA SCHOLTEN
 foto: T. Post Winschoten

46. REGINA SCHOLTEN
 foto A.D. Prummel Veendam;
 dr van Koops Jans Scholten, *1822, geh. 17.02.1848, met Riemt Roelf Legger (zeeman) die overleed op zee, 25.11.1848 (25 jaar oud).
 > krijgen 15 dec. 1848 zontje Riemt
 2e huwelijk met Jan A. Hazewinkel; zij overlijdt 10.08.1910

47. CATHARINA SCHOLTENS foto: Obbema Sneek;
 * 16.02.1865, dr van Chr. Scholtens en Engelina Lever.

48. Chris Koop Scholten * 15.04.1923

49. Koperen tabaksdoos, zie hierna.
R. Trip - Nieboer.

Bank op diepswal

In samenspraak en met gezamenlijke inspanning is eind 2022 een stevige bank geplaatst op diepswal, vóór het museum. Op voorstel van oud-wethouder Jaap van Mannekes heeft de gemeente Pekela Vegter Waterbouw op Ommelanderswijk opdracht gegeven om een bank te maken. Deze werd vervolgens verankerd door Abraham Woltjer en weerbestendig gemaakt door onze huistimmerman Gozen Beikes. Diverse lopers en fietsers hebben de bank onder-tussen uitgeprobeerd!

Favoriet stuk

Ria Trip - Nieboer

Gastvrouw is Ria Trip - Nieboer sinds 2018. Toen we haar vroegen om haar favoriete stuk te beschrijven moest ze even nadenken. Haar favoriete stuk bevond zich nog niet in onze collectie maar stond bij haar thuis! Ze vertelt:

Tijdens een van de middagen dat ik als gastvrouw aanwezig was in het Kapiteinshuis werd mij gevraagd om voor het jaarverslag 2022 een voorwerp aldaar te beschrijven dat me erg aanspreekt.

Nu had ik al een poosje de gedachten om een koperen tabaksdoos, met voor mij prachtige herinneringen, te schenken aan het museum en naar aanleiding van bovengenoemde vraag vind ik het een mooi moment om dit nu te doen. Vanaf 1950 (mijn geboortjaar) tot 1962 woonde ik samen met mijn ouders en later m'n zusjes in Boven Pekela in de Molenstraat. Voor ons huis lag een brug. In die tijd was het zo dat iedere brug aan het Pekelder diep z'n vaste brugwachter had. De man die dit werk verrichtte bij 'onze' brug was Jan Siepel uit

Boven Pekela en zoals veel mensen daar had ook hij een bijnaam n.l.: Jan Roup!! En voor ons: Opa Jan Roup!

Naast de brug stond een brugwachtershuisje en wij kinderen vonden het heerlijk en knus om binnen bij opa Jan te tekenen en te kleuren aan de plank waar je uitkeek het water. Heel soms mochten we wanneer er een schip passeerde het klompje uitgooien voor de te betalen muntjes.

Het was een vaste gewoonte geworden dat opa Jan bij ons thuis koffie dronk en steevast kwam dan ook zijn tabaksdoos tevoorschijn om zijn pijp te stoppen. Het viel mijn moeder op dat de doos erg zwart was, met andere woorden behoorlijk vies. Ze stelde dan ook voor om het doosje schoon te maken, te poetsen en... er kwam op het deksel een prachtig landschap tevoorschijn. Daarna werd het, met goedvinden van Jan, met regelmaat gepoetst.

Op zijn laatste werkdag (in 1968 werd de professionele vaart op het Pekelder Diep gesloten) gaf Jan het doosje aan mijn moeder als dank voor al die keren dat hij bij ons thuis kon genieten van de koffie/thee, samen met mooie gesprekken en veel gezelligheid. Sinds het overlijden van mijn ouders ligt de tabaksdoos bij ons in de kamer.

Hoe mooi is het om, samen met dit verhaal, de tabaksdoos nu aan het Kapiteinshuis te schenken!

De koperen tabaksdoos is gemaakt in Sneek door Klaas Dijkstra (1895-1969). Hij werkte tot 1937 als zelfstandig kopersmid. Toen maakten de crisisjaren een eind aan zijn bedrijf.

Favoriet stuk

Albert Koning

Zeemanskisten

De keuze van kapitein Albert Koning is er een die hem na aan het hart ligt. Sinds lange jaren vrijwilliger in ons museum meldt hij ons zijn favoriete stuk. Zijn levensverhaal hebben we vorig jaar opgetekend en kunt u op de website lezen onder: Pekelders Verhalen.

Als je alles wat er in het Kapiteinshuis getoond wordt de moeite van het bekijken waard vindt, is het niet simpel om een favoriet te kiezen, maar doordat ik zelf een groot deel van mijn leven in de varende wereld heb doorgebracht, gaat misschien mijn voorkeur uit naar die zaken die rechtstreeks met de praktijk van het varen te maken hebben. Voorop voor mij staat dat de veenarbeiders alle lof verdienen: begonnen met het varen van een turfpraam door de gegraven wiken, ontwikkelden ze een grote tak van zeevaart.

Omdat 's winters in onze streken vanwege het weer en ijs in de belangrijkste bestemming Oostzee niet werd gevaren, zocht men meestal in november in de buurt van Amsterdam of Rotterdam een veilige ligplaats op en werd de bemanning afgemonsterd. Alle inventaris die gerepareerd moest worden werd met beurtschepen naar huis verzonden. Persoonlijke spullen werden verpakt in zeekisten en manden. In maart kwam alles terug en werd het schip weer zeeklaar gemaakt en geproviandeerd. Ik heb een keer gelezen dat men nog niet kon vertrekken omdat

de zuurkool- en sniebonepotten nog niet aangekomen waren! Als dat geregeld was kon men er weer voor een half jaar tegenaan. Het was eigenlijk seizoenswerk.

Het thuisfront had zich de hele winter uit kunnen leven op reparatie en vervanging van scheepstuig en persoonlijke spullen. Aan een plunjezak voor het laatste had men vaak al niet genoeg en zeekisten en manden kwamen voor het vervoer ervan in gebruik. Kapiteins liepen hierin denk ik voorop. Die hadden ook nog de scheepsadministratie en de rest van het papierwerk om voor te zorgen. Doordat schepen groter werden en de reizen langer, groeide ook de hoeveelheid persoonlijke zaken van de bemanning.

De regelmaat van 's winters thuis verdween en maakte stapsgewijs plaats voor - zeg maar gerust- wereldreizen. Verspreid in het Kapiteinshuis staan een paar kisten, allemaal met de namen van de eigenaar erop geschilderd. Als ik er langs loop doe ik dat altijd met een soort respect. Zij zijn voor mij de vertegenwoordigers van die beroepsgroep die vaak onder moeilijke en levensbedreigende omstandigheden de Veenkoloniale Zeevaart heeft ontwikkeld en van daaruit geleidelijk uitgebreid naar een respectabel aandeel in de wereldscheepvaart. De Pekelders speelden daarin ook een belangrijke rol. Wat mij met enige trots vervulde was een oude Britse kaart waarop in Nederland twee plaatsen waren aangegeven, namelijk Amsterdam en Pekela. Dat zegt toch wel een heleboel over hoe men elders over de prestaties van onze vroegere streekgenoten dacht. Zelf erover opscheppen was dus niet eens nodig!

Merklap van Doetje Oldenburger

Beschrijving

De merklap van D. Oldenburger bevat zeven alfabetten in verschillende lettertypen. Waarvan er twee kennelijk moderner zijn en ook de letter x bevatten. Het is in 1887 te Nieuwe Pekela door D. Oldenburger gemaakt. Om nu te weten wie deze D. Oldenburger is, ben ik in allegroningen.nl op zoek gegaan naar een meisje Oldenburger dat geboren is tussen 1872 en 1879 waarvan de naam met een D begint. Alleen de op 15 november te Nieuwe Pekela geboren Doetje Oldenburger voldeed hieraan. Zij zal dan dus 13 jaar zijn geweest toen zij de lap borduurde. Precies de leeftijd waarop veel Groninger meisjes hun merklap borduurden. Helaas werden er door haar geen initialen van familieleden op de lap geborduurd die de juistheid zouden kunnen bevestigen en moeten wij het doen met haar fraai geborduurde anker die naar haar vader verwijst, die schipper van beroep was.

Of is het een uiting van hoop, dat haar vader, die in 1880 niet terug kwam van zijn reis naar Riga, ooit zou terugkeren? Tevergeefs werd er door vrouw en kinderen in de haven van Delfzijl gewacht op de aankomst van zijn schip. Tot drie maal toe werd er een oproep geplaatst waarbij Jan Albert Oldenburger werd gevraagd om zich te melden bij de arrondissementsrechtbank te Wildervank. Op 11 december 1914 werd hij voor de laatste maal opgeroepen.

Het gezin Oldenburger

Jan Alberts Oldenburger ook genaamd de Vliegende Pekelder, zoon van **Albert Klaassen Oldenburger** en **Bonna Harms Witkop**, kapitein, wonende te Nieuwe Pekela (Gr), geboren op woensdag 15 april 1829 aldaar, is overleden op zaterdag 9 oktober 1880. Jan werd 51 jaar, 5 maanden en 24 dagen. Jan trouwt op donderdag 2 maart 1865 te Nieuwe Pekela (GR) op 35-jarige leeftijd met de 25-jarige **Doetje Weerts Eemsinga**, dochter van **Weert Temmen Eemsinga** en **Antje Everts Metus**. Doetje, winkeliersche, is geboren op donderdag 26 december 1839 te Nieuwe Pekela (GR), is overleden op woensdag 9 oktober 1912 aldaar. Zij werd 72 jaar en 9 mnd.

Huis van de familie Oldenburger, Ds Sicco Tjadenstraat C 114-115 (bron: beeldbankgroningen.nl)

Jan Albert Oldenburger was effectief lid van het zeemanscollege "Voorzorg" te Nieuwe Pekela met vlagnummer 84 in de periode 1861 t/m 1880 (in de ledenlijst wordt hij vermeld t/m 1882). Varend voor reeder H. Meihuizen te Zuidbroek. Ter nagedachtenis is in Nieuwe Pekela een straat naar hem genoemd (Gruoninga 1973 blz.100). Zijn schip "De Harmonie" vergaat in 1880 tijdens een reis van Riga naar Delfzijl, bij het Duitse eiland Rügen, met man en muis. Met het geld van de verzekering begint zijn zeer ondernemende weduwe in Nieuwe Pekela een winkeltje.

Van Jan en Doetje zijn acht kinderen bekend:

- 1 Bonna Oldenburger is geboren op woensdag 27 december 1865 te Nieuwe Pekela (Gr), is overleden op vrijdag 26 april 1940 te Borger (DR). Bonna werd 74 jaar, 3 maanden en 30 dagen. Bonna trouwt op 11 november 1897 te Nieuwe Pekela (Gr) op 31-jarige leeftijd met de 30-jarige Frederik Meijer, zoon van Albert Meijer en Jantje Heijes. Frederik, winkelier, geboren op 10 mei 1867 te Nieuwe Pekela (GR), is overleden op maandag 2 april 1934 te Bonnerveen (DR).
- 2 **Antje Oldenburger** is geboren op woensdag 1 januari 1868 te Nieuwe Pekela (Gr), is overleden op woensdag 21 februari 1934 te Assen (Dr). Antje werd 66 jaar. Antje trouwt op 29 april 1897 te Nieuwe Pekela (Gr) op 29-jarige leeftijd met de 23-jarige Bareld Harmannus van der Veen, zoon van Nicolaas van der Veen en Jantien Bakker. Bareld, reiziger, wonende te Assen (Dr), geboren in 1874 aldaar, is overleden op 22 januari 1945 te Ermelo (Gd). Bareld werd 71 jaar.

Antje is grondlegger van warenhuis Vanderveen in Assen. Antje was meerdere jaren met haar vader meegegaan tijdens zijn reizen naar onder anderen Kopenhagen, Koningsbergen (het huidige Kaliningrad) en Liverpool. Daar zag zij de grote warenhuizen die in die tijd opkwamen. Omdat in Assen in 1892 een kazerne was geopend, dacht Antje daar ooit zelf een warenhuis te kunnen beginnen. Antje werkte bij de modiefirma Bertram als coupeuse. Daar leerde ze Barteld kennen. Twee dagen na hun huwelijk op 1 mei openen ze gezamenlijk een winkeltje omdat Antje als getrouwde vrouw haar baan moest opgeven. Antje heeft de dagelijkse leiding en verkoopt in eerste instantie hoeden en petten. (Bron: Dagblad van het Noorden, 30 april 2022, WKND, De bijenkorf van het Noorden, 125 jaar warenhuis Vanderveen te Assen).

- 3 **Helena Oldenburger**, winkelierster, wonende te Nieuwe Pekela (Gr), is geboren op donderdag 7 april 1870 aldaar, is overleden op zondag 22 augustus 1943 aldaar. Helena werd 73 jaar.
- 4 **Weerdina Oldenburger** is geboren op dinsdag 3 september 1872 te Nieuwe Pekela (Gr), is overleden op donderdag 20 juli 1939 aldaar. Weerdina werd 66 jaar.
- 5 **Doetje Oldenburger** is geboren op zondag 15 november 1874 te Nieuwe Pekela (Gr), is overleden op woensdag 9 maart 1955 aldaar. Doetje werd 80 jaar.

- 6 **Trijntje Oldenburger** is geboren op zaterdag 14 april 1877 te Nieuwe Pekela (Gr), is overleden op zondag 22 februari 1959 aldaar. Trijntje werd 81 jaar, 10 maanden en 8 dagen. Trijntje trouwt op 21 juni 1906 te Nieuwe Pekela (Gr) op 29-jarige leeftijd met de 34-jarige Jan Hendrik Vegter, zoon van Hindrik Vegter en Jantje Feks. Jan, schilder, wonende te Nieuwe Pekela (Gr), geboren op 29 februari 1872 te Ommelandervijk (Gr), is overleden op zondag 25 november 1956 te Nieuwe Pekela (Gr). Jan werd 84 jaar.

- 7 **N.N. Oldenburger** is levenloos geboren op maandag 6 oktober 1879 te Nieuwe Pekela (Gr).

- 8 **Albert Oldenburger** is geboren op maandag 6 oktober 1879 te Nieuwe Pekela (Gr), is verdronken op woensdag 17 januari 1900 aan boord van het Nederlandse driemastschoenerschip "Acadie II" in de Atlantisch Oceaan op ongeveer 43°16"NB en 34°11" WL. Albert werd 20 jaar.

Portret van kapitein Jan Oldenburger (1829–1880) en zijn echtgenote Doetje Eemsinga (1839–1912) (bron: beeldbank groningen.nl).

Kroniek van Pekela 11 januari 1881: Van de schoener 'Harmonie', kapt J. Oldenburger, is sinds vertrek van Riga op 8 oktober 1880 naar Delfzijl niets meer vernomen. Het schip was pas uit Riga vertrokken toen het in een hevige sneeuwstorm verzeild raakte. Men vreest dat het schip met man en muis is vergaan.

Een overeenkomstig relaas is opgenomen in "Met de groeten uit Riga" van H. Hachmer. Daarin de volgende opmerkingen: "Op 9 oktober 1880 voer kapitein Jan Oldenburger van het kofschip DE HARMONIE de haven van Riga uit. Oldenburger schrijft op 4 oktober nog: 'wij hebben het geluk dat het weer een aankomende maan is'. Uit correspondentie met de gemeente Nieuwe Pekela blijkt echter dat hij tijdens een sneeuwstorm was vertrokken. Hoe ver Oldenburger is gekomen, weet niemand, maar tevergeefs werd er door vrouw en kinderen in de haven van Delfzijl gewacht op de aankomst van DE HARMONIE. Tot drie maal toe werd er een oproep geplaatst waarbij Jan Albert Oldenburger werd gevraagd om zich te melden bij de arrondissementsrechtbank te Wildervank. Op 11 december 1914 werd hij voor de laatste maal opgeroepen. Het Veenkoloniaal Museum te Veendam heeft in het kader van de tentoonstelling "Van kofschip tot Winkelparadijs", de Oldenburgers en de Veenkoloniale zeevaart in de 19e eeuw, een postzegelvel uitgegeven met de verbeelding van de Vliegende Pekelder Jan Albert Oldenburger (bron: De Veendammer, 05-07-2011).

De Jan Oldenburgerstraat werd in 1946, ter nagedachtenis van de laatste zee kapitein van de gemeente Nieuwe Pekela, genoemd naar Jan Albert Oldenburg.

Onder dankzegging aan de heer De Groot konden we dit overzicht plaatsen in ons jaarverslag! Dit overzicht is gemaakt op zaterdag 5 november 2022 door Jan Pieter de Groot, Hoogezand.

De dochters van Doetje en Jan Oldenburger. Staande boven naast moeder, dochter Antje (bron: beeldbank groningen.nl).

Kofschip De Harmonie. Op een expositie in het Noordelijk Scheepvaartmuseum 70 stond de mededeling dat op 09 oktober 1880 de "Harmonie" bij Riga met man en muis is vergaan. De kapitein was Jan Alberts Oldenburger (1829 - 1880).

De scheepstrommel van Wessels

Kroniek van een Pekelder familie in de 19e eeuw;
zeelieden en schuitenvoerders.

In een groene blikken scheepstrommel met opschrift: 'JOHANNA PAULINA' Kapt P. Wessels van Pekela' trof ik prachtig handgeschreven papieren aan met een beschrijving van het vergaan van het kofschip 'Afina' van kapitein Jan Klazens Potjewijd in januari 1866. In eerste instantie zei die naam mij niets maar bij nader onderzoek bleek mij dat het hier ging om een verre voorva(ar)der. Zijn dochter Meiltje was in 1856 getrouwd met een telg uit een ander oud-Pekelder zeevaardersgeslacht, mijn overgrootvader Pieter Wessels. De namen Potjewijd en Wessels waren al eerder door bloedverwantschap met elkaar verbonden. Dit dateerde uit de tijd dat deze families zich bezig hielden met verving en landbouw. Terugbladerend in de documenten vond ik een koopbrief uit 1798 waarin vermeld stond: L.J. de Jonge, Mr. Scheepstimmerman te Oude Pekela, verkoopt aan Lammert P. Piebes en Suzanne Hendriks, Ehelieden en aan schipper Pieter Wessels Onstwedder en Geertje Swiers, Ehelieden een kofschiphol (romp) 'De Goede Hoop', frisch van de bijl (nieuwbouw), voor 6980 gld. In die tijd was het gebruikelijk, wanneer een zoon zich als volleerd zeeman (kapitein) ontwikkelde, dat de familie meehielp bij de financiering van het schip. Ook werd beroep gedaan op derden, zoals de scheepsbouwer, de zeilmaker of welvarende akkerbouwers met 'liggende gelden' uit de regio. In verband met de toestand van het overdekte Statenzijl, werd het vaartuig eerst naar buiten (de Dollard) gebracht en daar van masten en tuigage voorzien. Pieter Wessels Onstwedder was van 1807 tot 1814 kapitein op 'De Vrouw Geertina', een kofschip van 168 ton gebouwd op de werf van Boele Piekens de Weerd in Oude Pekela. Over de eerste periode van zijn zeemansloopbaan is mij niets bekend. Na zijn zeemansloopbaan werd Pieter schuitenvoerder op de beurtvaart Oude Pekela - Groningen.

Ook zijn zoon Wessel Pieter Wessels koos aanvankelijk voor de zee en volgde in zijn laatste levensjaren zijn vader op als beurtschipper. Op 20 oktober 1859 wordt hij benoemd tot schipper in het schuitenvoer van Oude Pekela op Groningen. Hij is bevoegd, met uitsluiting van alle anderen, om koopmanschappen en andere goederen per schuit van Oude Pekela naar Groningen en terug te mogen vervoeren. Op 1 maart 1860 bericht hij dat hij ingevolge reglement dinsdags 's morgens te één uur van het benedenste verlaat te Oude Pekela afvaart met een welingerichte schuit, over Nieuwe Pekela en Veendam naar Groningen, en van daar 's namiddags te één uur weer vertrekt om langs dezelfde weg terug te gaan; alsmede donderdag, 's morgens te tien uren, vanaf het middelste verlaat langs de gemeente, over Winschoten en Scheemda naar Groningen, om vrijdag namiddag te één uur van daar weer te vertrekken langs diezelfde gemeenten naar Oude Pekela.

Wessel had drie zeevarende zoons: Pijbe, Swier en Pieter. Pijbe heeft weinig gelukkig gevaren. Zijn 4 maanden oude dochter Geessina overleed aan boord van de schoenerkof Elisabeth Magtelina, varende op de Noordzee. Aan boord van de schoenerbrik Maria Catharina, liggende op de rede van Mardö sterft zijn zoontje Klaas, 7 weken oud. Met dit schip verdwijnt hij in 1870 zelf spoorloos, onderweg van Granton, Schotland naar Venetië. Swier was van 1860 – 1869 kapitein op de schoenerkof Jeltina. Hij overleed, 34 jaar oud en waarschijnlijk kinderloos, in zijn geboorteplaats Oude Pekela. Ook Pieter, mijn overgrootvader, was al bij twee scheepsrampen betrokken geweest voor hij als kapitein op de galjoot Johanna Paulina het gezag kreeg. Het schip (159 ton) kwam pas van de werf F.G. Wortelboer in Oude Pekela. Pieter zou er 15 jaar op varen. Toen koos ook hij voor een rustiger bestaan als beurtvaarder, de derde generatie Wessels op de lijndienst naar Groningen.

Een **snik** (ook snikke of schnicke) was een schip met één mast voor de binnenvaart. Dit was een populair scheepstype voor de beurtvaart. Aangezien deze scheepjes in nauwe vaarten vaak getrokken werden, wordt de snik ook vaak als trekschuit betiteld. De snik wordt gekenmerkt door de hellende, smal toelopende voorstevens met een mast om de jaaglijn aan te bevestigen. Het scheepje had 3 bemanningsleden; de schipper aan het roer, de knecht bij de mast om te zorgen dat de jaaglijn vrij bleef en het snikjong dat naast het paard liep. Zeewaardige snikken, ook wel snebbe of snabbe-schuit genoemd, waren in de 17e eeuw in gebruik rond de Waddeneilanden.

Model van een snik of trekschuit zoals in gebruik rond 1900, gemaakt door beurtschipper H. Kraan te Oude Pekela. (Collectie: Museum aan de A, Groningen)

Tot ver in de 2e helft van de 19e eeuw was in de Veenkoloniën, bij gebrek aan begaanbare wegen, het vervoer over het water relatief snel en aangenaam. Voor personenvervoer was de snikke het meest geëigende transportmiddel. Voor goederenvervoer werd gebruik gemaakt van beurtschepen. In Groningen, met de stad als overstap/slagplaats, bestond een strak vaarschema voor schippers met door de stad Groningen, later de gemeenten, afgegeven vergunningen en ook, tot in detail, vastgestelde tarieven. Vreemde schippers mochten zich niet bemoeien met de veer- en beurtvaart. Dit op straffe van fikse boetes. De gezamenlijke snikkevaarders van Oude en Nieuwe Pekela lieten belanghebbenden op 25 september 1829 per advertentie weten dat goederen naar Pekela kunnen worden bezorgd bij 'de Nieuwe Karper' voor Kleinpoortje opdat de goederen niet door berggelden worden bezwaard.

De beurtvaarders richtten zich niet alleen op de stad Groningen. Er ontstonden ook (in) directe verbindingen met andere landsdelen. Zo werd door de eigenaren van het Pak- en Volksschuitenvaar van Oude en Nieuwe Pekela op Groningen een concessie aangevraagd voor de aanleg van een bargedienst, in directe correspondentie met de barge- en stoombootdienst van Groningen over de Lemmer naar Amsterdam. De aanvraag werd in 1854 door de Gedeputeerde Staten goedgekeurd. De reistijd naar Amsterdam zou daarmee worden verkort tot 24 uur; de prijs van een doorlopend kaartje was 5 gulden. In 1880 is het lokale vergunningenstelsel vervallen; de snikke- en beurtvaart werd een vrij beroep.

Ook ontstond er steeds meer concurrentie van het vervoer over land door de ontwikkeling van het wegen- en spoorwegennet, m.n. voor het personenvervoer. In 1865 wordt een postwagendienst Oude Pekela – Groningen opgericht; in 1871 de nieuwe omnibusdienst Oude – Nieuwe Pekela - Winschoten; 1874 de omnibusdienst Winschoten – Pekela – Veendam en in 1881 de paardenspoorweg Winschoten – Pekela – Stadskanaal. Voor het transport van goederen bleven de beurtvaarders nog vele decennia een rol spelen. Op 21 februari 1873 verscheen de eerste stoomboot in het Pekelder diep, de 'Óldambt' van kapitein Bos. Jong en oud was op de been voor dit schouwspel.

Harm Meijer uit Nieuwe Pekela, die eind 19e eeuw het beurtschip van W. de Jonge had overgenomen, liet in 1913 een motorboot bouwen bij scheepswerf Wortelboer.

De 'Pekel A' was het eerste motorschip in Nieuwe Pekela.

In 1927 kwam er een nieuw schip, de 'Koopmanswelvaart' dat tot 1935 in de (beurt)vaart zou blijven waarna zoon Johannes Meijer de eerste vrachtwagen aanschafte voor de bodedienst op Groningen.

Na de 2e wereldoorlog werd ook de beurtvaart overgenomen door het wegtransport. De boderijders vervoerden nog jarenlang via vaste routes hun vrachten naar Groningen. Niet meer naar het Klein Poortje maar nu naar het 'Bodenterrein' aan het Oosterhamrikkanaal; de overslag-

Voormalig Klein Poortje, Groningen. J.G. Kramer ca. 1885

plaats voor vracht door heel Nederland. Door de eeuwen heen hebben veel mensen in de Pekela's de kost verdiend in de beurtvaart. Te veel om allemaal op te noemen. Toch een paar namen: Harm Jans Middel (in 1774 schuitenvaarder Oude Pekela -Groningen, later herbergier en veenmeester); Jan Pieters de Jonge Nieuwe Pekela (verkochte in 1828 zijn beurtschip); H. Kraan, Oude Pekela (bouwde een fraai model van zijn snikke); Panjer, Oude Pekela (pooft in 1889 een wekelijkse stoombootdienst op Amsterdam tot stand te brengen); Broekema, Nieuwe Pekela (kocht in 1889 een schuit om een nieuwe beurtdienst naar Groningen te beginnen); H.K. Boon, Nieuwe Pekela (werd in 1879 ontslag verleend als schuitenvoerder op Winschoten en Groningen, werd opgevolgd door G.J. Ruitering, van beroep zeeman).

Beurtschip 'Pekel A'

De aankomst van de snikke trok in het dorp altijd veel aandacht; wie en wat was er aan boord? Bij binnenkomst werd de scheepshoorn geblazen en op de melodie zongen de kinderen het liedje:

*"Moeke is de kowie kloar, snikke komt van stad.
 Hai hed zo'n lange raize doan en nog gain kowie had"
 Voor de snikke van Wessels hadden de Pekelders een eigen variant:
 "Moeke is de kowie kloar, Wessels komt van Stad.
 Hai hed zo'n lange raize doan en nog gain kowie had"*

Er bestond ook een ondeugende versie:

*"Mouder hè je de kowie kloar, snikke komt van stad.
 Hè je de kowie nog nait kloar din krieg je wat veur 't gat".*

Schuitenvaarder Pieter Wessels woonde aan de H. Westerstraat 105, in de zgn. kamers, het 3e huis rechts op de foto. Het huis werd in 1941 door de erven van Mej. F(emina) Wessels middels een publieke verkoping in Hotel Dijkkinga (weduwe Duit) verkocht. De nieuwe eigenaar was Harm Vrieze, landbouwer in Oude Pekela.

Meiltje Potjewijd, mijn overgrootmoeder, had als jonge vrouw ook al eens een hachelijke situatie beleefd. Ze was met haar vader, Jan Klazens Potjewijd, aan boord van het kofschip 'Afina' onderweg van Lissabon naar Vlaardingen met een lading zout. De zeer ervaren kapitein Potjewijd zag geen kans onder de slechte weersomstandigheden en zonder loods bij Goeree binnen te lopen. Water makend, met gebroken masten en overboord geslagen boten werd Meiltje mét de bemanning van boord gehaald door de passerende Engelse schoener 'James Hull' van kapitein H. Carpenter. Deze was onderweg van Hamburg naar Liverpool en zette hen in Dover aan de wal.

Pieter Wessels was lid van het zeemanscollege De Trouw (kapiteinsvlag 103), opgericht in 1851 te Oude Pekela. Na het beëindigen van zijn actieve loopbaan als zeeman was hij jarenlang commissaris en voorzitter van dit

college. Voor de Pekelder gemeenschap was De Trouw van grote betekenis in zowel sociaal, maatschappelijk en cultureel opzicht. Onder zijn voorzitterschap werd het college in 1899 opgeheven. Het telde toen nog maar 20 leden. Aan de weduwen werd bij de ontbinding een lijfrente verstrekt. De ontwikkelingen in de zeevaart, steeds grotere tonnages en mechanische voortstuwing, betekenden het einde van de zeilvaart vanuit de Veenkoloniën. De tijd van 'schepen van hout en kerels van staal' was voorbij.

Jan Wessels, geb. 7-2-1873, was de voorlaatste van de 7 kinderen van Pieter en Meiltje. Hij had een goed verstand. Ook Jan koos voor een zeevarend beroep maar zag geen toekomst meer in de zeilvaart. Hij zocht het onderdeks, de technische kant van het vak. Hij ging in 1891 naar de machinistenweekschool in Amsterdam, behaalde in 1893 zijn diploma en ging varen op stoomschepen met bestemming het toenmalige Nederlands Indië. In oktober 1896 monsterde Jan aan als 3e machinist op het s.s. Conrad van de Stoomvaart Maatschappij Nederland. Dit 3120 BRT metende

Meester Wessels (Wessel) met de 4e klas van de Oosterschool te Oude Pekela. In 1924 werd hem eervol ontslag verleend i.v.m. pensionering.

vracht/passagiersschip was in 1872 gebouwd en kon 82 passagiers vervoeren plus 400 militairen. Na eerst nog Genua te hebben aangelopen vertrok de Conrad op 12 november definitief naar Java bij prachtig weer en kalme zee. Toen op 23 november Perim (eiland bij Jemen) werd gepasseerd, werd nog het sein gehesen: 'alles wel aan boord'. Later die dag richtte, met onheilspellend gekraak en gedonder, een gebroken krukas een ravage aan in de machinekamer. Machinist Wessels kon ternauwernood uit de machinekamer ontsnappen. De Conrad werd terug naar Nederland gesleept waarna ze voor de sloop is verkocht. Uit de befaamde scheepstroommel kwam ook een vergeeld krantenknipsel tevoorschijn uit de Winschoter Courant, een verslag van een van de passagiers, gedateerd 29 november 1896. De bemanning en met name Wessels kreeg daarin een compliment voor hun trouwe dienstvervulling in deze kritieke situatie.

Jan Wessels trad op 1 mei 1902 in het huwelijk met mijn grootmoeder Elisabeth Helena Camphuis, dochter van een vervener/landbouwer in Oude Pekela. De familie Camphuis woonde bij de Camphuisdraai aan landskant (huidig adres H. Hindersstraat ?). Deze boerderij was in 1856 één van de door brand verwoestte 8 percelen waarbij 17 gezinnen dakloos werden. Volgens de huwelijksakte is Jan dan van beroep ambtenaar. Getuigen waren zijn broers Pieter en Wessel. Ze werden beiden onderwijzer van beroep en wel aan de Rijksnormaalschool en de Oosterschool in Oude Pekela.

Echtpaar Jan Wessels en Elisabeth Helena Camphuis

De zonen van het zeevarende geslacht Wessels hadden gekozen voor een andere toekomst. Ook de drie dochters Femmina, Sietske en Meiltje kozen niet meer voor een zeeman als partner. De scheepskist met de groene scheepstroommel verdween in een hoekje van de zolder

Mijn grootvader was dus al voor zijn huwelijk in overheidsdienst getreden als technisch ambtenaar bij het Ministerie van Koloniën. Hij werd naar Brussel gestuurd voor de inkoop van materialen en om toezicht te houden op de productie van onderdelen voor o.a. spoorwegprojecten in de Oost. Hij volgde een schriftelijke cursus aan de American School of Correspondence te Chicago, het eerste opleidingsinstituut dat schriftelijk onderwijs verzorgde. Op 18 september 1912 ontving hij het diploma 'Stationary Engineering'. Een plaatselijke krant vermeldde op 9 juni 1920 dat de heer J. Wessels, hoofdamtenaar aan het technisch bureau van het Ministerie van Koloniën, voor de tijd van twee jaren wordt gedetacheerd naar Indië i.v.m. de stichting van een dergelijk bureau te Weltevreden, voorstad van Batavia en het bestuurlijke centrum van Nederlands Indië. Dit bureau kreeg de taak de keuringen van ijzerconstructies en andere technische projecten uit voeren.

Adres en postcode had Jan Wessels toen niet nodig voor de briefwisseling

Mijn grootmoeder Elisabeth is altijd in Nederland blijven wonen, in Den Haag. Na zijn pensionering kwam Jan terug naar Nederland en overleed in 1937, ironisch genoeg, aan een giftige mossel. De zee deed hem alsnog de das om.

Auteur: Jan R. de Jong, Mijnsheerenland
Bewerkt door Gijs Koerts

Geraadpleegde literatuur:

- De snik van Kiel - Windweer. Auteur mr. Tijtja H.M. Flik
- Uit Pekela's verleden. G.J. Brunink
- Pekel, De binnenkant van drie dynamische dorpen. Aalje Tiktak & Ineke Gerritsen
- Voor en tegen de wind, H.A. Hachmer
- Kroniek van Pekela. D. Kuil
- Wikipedia
- www.pietsscheepsindex.nl
- www.allegroningers.nl
- Archief Kapiteinshuis Pekela

Jan Roelof de Jong, nazaat van deze zeevarende families is gepensioneerd industrieel schadeverzekeraar en enthousiast watersporter. Met de 'Zwerver', een Groninger bolschip, en zijn Lemsteraak heeft hij veel vrije uurtjes doorgebracht op de (Friese) meren en het Wad. Verder is hij een trouwe vriend van het Kapiteinshuis.

De redactie is blij dat de heer De Jong bovenstaand stuk ter beschikking stelde voor publicatie in het Jaarverslag over 2022. Het is een mooie ondersteuning van de lopende expositie van 2023: Vandaag besteld Morgen in huis. Over Pekelder beurtvaart en boderijders.

Theo Zwinderman is, naast schilder, ook schrijver van met name korte verhaaltjes. Dit jaar plaatsen we een herkenbaar verhaal van hem en we hopen dat de komende jaren zijn observaties nog vaak in het jaarverslag te lezen zijn.

De melkboer

“Bist doe aine van de melkboer?
Hest ja melkboer’nhondehoar⁽¹⁾”

Leeftijdsgenoten van mij, die net als ik het fenomeen van de melkboer hebben gekend, zullen de bovenstaande beledigingen nog bekend in de oren klinken. Ach ja, de melkboer..., vroeger ging hij de deuren langs met een kar, die getrokken werd door een trekhond (zoals te zien is op de foto van het beeld, dat de kunstenaar Hans Mes maakte voor de gemeente Oude Pekela), totdat het gebruik maken van trekhonden uiteindelijk verboden werd in het kader van de Dierenbescherming (in 1911 was de Trekhondenwet van kracht geworden, maar het volledige verbod op het gebruik maken van trekhonden werd pas in 1963 uitgevoerd).

Daarna volgden onder anderen ‘De ijzeren hond’ ⁽²⁾, de bestelbus met aanhanger en uiteindelijk ‘de SRV-kar’ ⁽³⁾.

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog werd de agrarische sector door landbouw-minister Sicco Mansholt (1908-1995) zeer succesvol gesaneerd, maar dit leidde uiteindelijk ook tot enorme overschotten, zoals “de melkplas” en “de boterberg”. Mede hierdoor werd er in de vijftiger en zestiger jaren een reclame-campagne gestart om vooral de jeugd te bewegen om meer melk te gaan drinken met slogans als: ‘Melk moet’ en ‘Melk is goed voor elk’. Daarnaast had je nog het bestaan van Schoolmelk ⁽⁴⁾, de Melk-brigade ⁽⁵⁾ en natuurlijk Joris Driepinter ⁽⁶⁾ met ‘Drie glazen melk per dag’.

Aan twee “melkboeren” heb ik bijzondere herinneringen: A. Drok en A. Dekker. Mijn lagere schoolvriendje Hans was de zoon van melkboer A. Drok en ik herinner mij dat wij op de woensdagmiddagen eerst flessen moesten sorteren, die in kratten langs hun woning stonden. Ook melkbussen waren daar toen nog in gebruik. Later heeft melkboer A. Drok nog enige tijd een kruidenierswinkel aan huis gehad. Drok vertelde mij veel later nog eens dat hij vroeger ook nog met een paard en wagen langs de huizen was gegaan als melkboer. Daaraan had hij nog steeds warme herinneringen, ook al vertoonde het paard naar eigen zeggen regelmatig kuren...

Melkboer A. Dekker kende ik vooral als de SRV-man, een uiterst joviale man met veel gevoel voor humor. Mijn ouders waren met hem en zijn vrouw bevriend en ik bewaar zeer warme herinneringen aan deze mensen. Het waren ook nog de tijden van de flessen: melk, yoghurt, vla, rijstepap, enz. zaten in liter- of half liter-flessen. Voor het leeghalen van deze flessen had je een handige flessenschraeper (ook wel flessenlikker genoemd), een typische Nederlandse uitvinding, immers: ‘Zuinigheid met vlijt bouwt huizen als kastelen’ (waar mijn moeder vaak aan toevoegde: ‘En wie zich niet dagelijks wast, krijgt luizen als kamelen’). Als je vervolgens deze flessenschraeper daarna ook nog eens aflikte, had je echt wel het toppunt van Hollandse zuinigheid bereikt...

Jaren geleden had mijn oudste zoon, die toen nog op de basisschool zat, voor mij op Vaderdag ‘Ontbijt op bed’ bedacht en kwam trots de slaapkamer binnenlopen met een dienblad, waarop mijn dagelijkse ontbijt stond: een

Joris Driepinter
(bron: geheugenvanoost.amsterdam)

bord Brinta. Maar ik zag dat de kleur van de Brinta nogal afwijkend dan anders was en toen ik hem daarnaar vroeg, antwoordde hij: 'Jij hebt altijd gezegd dat je melk uit flessen altijd veel lekkerder vond dan uit pakken. Nou, toen heb ik maar melk uit een fles gehaald.' Dat bleek dus koffiemelk te zijn... met lange tanden, maar vergenoegd kijkend, steeds zeggende: 'Heerlijk, hoor!' heb ik de Brinta opgegeten, terwijl zoonlief verwachtingsvol toekeek...

Ik ben een versmobiel-ondernemer
met de kar vol zuivelproducten
maak ik iedereen gelukkig.
De vrouwen vertrouwen mij allemaal,
bij de een hou ik een ouwehoerverhaal,
bij de ander ben ik wat sneller klaar.
Dat het beroep van SRV-man ook zijn schaduwkanten heeft,
leren we allemaal aan het einde van het lied:
want het is niet altijd feest,
zo ben ik laatst
op een dag nog bij drie begrafenissen geweest...
Ja, want dat is ook de taak van een versmobiel-ondernemer!"

(Uit: "Dammen met oom Hajo", door Meidert Talma)

- (1) "Melkboerenhondehaar"— (Ook wel scherensliepershondenhaar of karnemelksboerenhondenhaar genoemd). Een spottende of zelfspottende term die niet verwijst naar honden, doch naar mensenhaar. Hiermee wordt bedoeld haar van een vrij onbestemde, vaak bruingele kleur, dat vaak ook nog weerbarstig is bij het kammen.
- (2) "IJzeren hond"— Een motorvoertuig uit de jaren 50 en 60 van de twintigste eeuw om door venters aangeboden waren naar de klanten te vervoeren. Het had drie wielen, waarvan het derde over 360 graden draaibaar was en waarop tevens de tweetaktmotor was bevestigd. Aan dit wiel zat tevens de stuurstang bevestigd met een gas- en koppelingshendel en de rem. De snelheid was beperkt tot loopsnelheid, waardoor de venter lopend het voertuig kon laten voortbewegen. Later waren er ook exemplaren met versnellingen. Ook waren er uitvoeringen met een zitplaats voor de venter.
- (3) SRV-wagen — Was een kleine rijdende supermarkt. De naam staat voor 'Samen Rationeel Verkopen'. Later opperde men dat het ging om de eerste drie medeklinkers uit het woord 'SeRVice'. SRV is in 1966 ontstaan uit de samenwerking van een aantal groothandels die door heel Nederland voornamelijk leverden aan de melkhandel: Super Ratio en Knipkaart. De SRV-formule werd in 1995 opgeheven.
- (4) Schoolmelk — Een term die gebruikt wordt voor melk die zuivelbedrijven op basisscholen verkopen aan leerlingen. In Nederland drinken nu nog zo'n 120.000 kinderen schoolmelk.
- (5) Melkbrigade – Was een reclamecampagne van het Nederlands Zuivelbureau in 1957. Er waren bekende personen die zich erebrigadier noemden, waaronder Mies Bouwman. De leden ontvingen een aantal voorwerpen waarmee ze hun lidmaatschap konden tonen, zoals sluitzegels, fiets-vlaggetjes en een badge om op de jas te naaien.
- (6) Joris Driepinter – Een personage dat in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw figureerde in verscheidene reclames voor melk. Het figuurtje werd ontworpen door de Deen Ib Antoni Jensen (1929-1973) en was bedacht door de Nederlander Dimitri Frenkel Frank. De simpele vormen van het figuurtje Joris werden gekoppeld aan een verhaallijn geïnspireerd op strips als Superman en Batman. Door het dagelijks drinken van drie pinten melk was de oorspronkelijke Joris Driepinter tot sterke staaltjes in staat, zoals het optillen van een olifant. Veel van de teksten voor de Joris Driepinter-campagne werden geschreven door Mies Bouhuys.

(bron voetnoten: Wikipedia)

Eind 2022 kregen we van de oud-Pekelder Bert Veentjer een artikel onder ogen dat we mochten overnemen. Het stond eerder in het Kerkblad van de Protestantse Gemeente Delfzijl.

Mennonieten in de Veenkoloniën

Onlangs las ik in de GRONINGER KERKBODE een artikel van een oud-collega met als titel 'LIEDEREN ZINGEN UIT DE SCHAT DER EEUWEN: HOE LANG NOG?'

Het persoonlijke element in zijn artikel sprak mij zeer aan. We bezochten dezelfde 'Kweekschool voor Onderwijzers' in de H.W. Mesdagstraat, in Stad, een Bolwerk van Kennis, Kunst en Cultuur. We hadden grotendeels ook dezelfde docenten. Dat persoonlijke element bracht mij op de gedachte in dit artikel ook enige persoonlijke noten aan te brengen.

Ik ben geboren en getogen in een echte Veenkolonie. 'STREPEN AAN HET WATER' worden ze genoemd in één van de standaardwerken, uitgegeven door de Stichting 400 jaar Veenkoloniën. Over het ontstaan van zo'n Veenkolonie zingt onze eigen Groninger troubadour Ede Staal in het prachtige lied: 'Doar bluit mien eerappellaand': "Eerst was er veen en alles onbegoanbaar, t laand was sjompeg en gain mensk dij kon er wonen."

En het begin van het plaatselijke volkslied luidt: "Hoe eenzaam lag het woeste oord daar uitgestrekt in t rond. Geen mensenstem werd er gehoord op die onvruchtbre grond."

Het verraderlijke veen als onderdeel van het grote Bourtanger Moor. De Drentse dominee Dr. Johan Picardt, predikant eerst in Rolde en later in Coevorden, maar ook historicus en ontginning, wist dat alles in Gods schepping een duidelijk oorsprong moest hebben. De verraderlijke hoogvenen waren in zijn ogen 'niet door menschenhanden gemaakt, doch door de straffende hand Gods verordineert, tot een plaegh van de menschen, die in oude tijden hier te Lande gewoont hebben en tot waerschouwinge van ons, als hare nakomelingen.'

De 'Prins onzer dichters', Joost van den Vondel, dacht er wel enigszins anders over.

Hij kon de brandende turfjes in zijn haardvuur wel op waarde schatten: "Gezegend is het landt daar 't kind zijn moer verbrandt."

In mijn geval hebben we het over de Veenkolonie Nieuwe Pekela, met de nadruk op **NIEUWE**. Oude Pekela was een heel ander verhaal. Daar stonden in mijn jeugd de strokartonfabrieken aan een sterk vervuild kanaal. Nieuwe Pekela was de plaats van neringdoenden en boeren en een enkele kleinschalige industrie (sigaren, wijn). De meeste veenkoloniale kanalen zijn gegraven. Denk aan het Stadskanaal. Hoe anders is dat bij Pekela. Als een veenriviertje, de Pekel – Ae, ligt de oorsprong in het Hoetmansmeer. De meeste lezers zullen wel het Schildmeer kennen of het Zuidlaardermeer, maar het Hoetmansmeer... Meerstallen worden deze poelen in het veen genoemd.

Geloofsgemeenschappen

Ik heb mij er altijd over verbaasd, dat een plaats als Pekela zoveel verschillende geloofsgemeenschappen kent. Een opsomming geeft een goed beeld: Het begint al op de grens met Oude Pekela. Daar staat het mooie, fotogenieke, witte Lutherse kerkje. Daarna volgt de Doopsgezinde kerk uit 1852, waarover straks meer. De Gereformeerde kerk (synodaal) besloeg een heel complex: kerk, school, kosterwoning, gebouwen en pastorie en met een eigen begraafplaats, tamelijk uniek voor een Gereformeerde kerk. Mijn ouders zijn in deze kerk getrouwd, ze hebben mij er ten doop gehouden, ze liggen er ook begraven, evenals mijn grootouders en een aantal familieleden. De Christelijke Gereformeerden waren met een eigen kerk ook prominent aanwezig.

In het dorps huis kerkten de Vrijzinnig Hervormden en daarachter bevond zich de grote Hervormde kerk uit 1704. De Baptistenkerk stond zo ongeveer bij ons in de achtertuin en veel, vaak kinderrijke, gezinnen in onze buurt hoorden ook bij die kerk. De Sint-Bonifatiuskerk hoort tegenwoordig bij de Heilige Norbertusparochie Oost – Groningen. Bij de kerk hoorde ook een Rooms-Katholieke school in de bekende Amsterdamse Schoolstijl. Bijna op de grens met Stadskanaal, in Boven – Pekela, bevond zich nog een Hervormd Kerkje, waar ik mijn eerste ervaring als organist heb opgedaan. En alle kerken waren 's zondags goed bezet.

Ik voel de winden Gods vandaag...

Dat is de eerste regel van een zeer geliefd lied in de Doopsgezinde kerk uit de Liederenbundel ten dienste van de Doopsgezinde Broederschap (1944), een Noorsche melodie en een tekst ontleend aan de Broederschapsliederen van Kees Boeke.

Ik werd al op zeer jonge leeftijd organist bij de Doopsgezinden. Toeval? Onze huisarts kwam met enige regelmaat bij ons over de vloer. Op zekere dag hoorde hij mij spelen op het harmonium. Naast het groene VU-busje met het portret van Abraham Kuyper op de schoorsteenmantel, stond bij veel gereformeerde gezinnen zo'n 'cirkelzaag des geloofs', ook wel 'psalmenpomp' genoemd, in de huiskamer, meestal met de bundel van Joh. de Heer of de psalmen van WORP op de lessenaar. Bij de Doopsgezinden hadden ze aanstaande zondag nog geen organist en of ik dat niet zou willen doen, was de vraag van de huisarts aan mijn ouders.

Gelukkig waren mijn ouders zeer ruimdenkende mensen en ze hadden geen enkel bezwaar. Ik ben er tot aan mijn huwelijk gebleven. Met veel plezier, kan ik zeggen. Bij de Doopsgezinden telde een organist nog mee. Zo werd er na de kerkdienst van je verwacht, dat je samen met de predikant en de kerkenraad koffie dronk in de consistorie en je moest een goede reden hebben om er niet te zijn. En ze betaalden goed. Ik heb nooit zakgeld hoeven vragen. Hoewel één van de kernwoorden bij de Doopsgezinden 'SOBERHEID' is, werd de kerk in Nieuwe Pekela in de volksmond de 'bontmantelkerk' genoemd. Geen wonder, meestal waren het de notabelen van het dorp, die de kerk bezochten en een enkele rijke boer. De dames konden zich wel een bontmantel veroorloven. Ik spreek dan over de vijftiger jaren van de vorige eeuw!

De verkondigingen waren meestal '**VRIJ**' en '**ZINNIG**'. Het mag evident zijn, dat je daar als jongeling wel iets van meekrijgt. Mijn voorkeur voor een 'Liberaal Christendom', gebaseerd op een liberale theologie, die onorthodox, open, vrijmoedig, vrijzinnig of modern is, zal daarmee te maken hebben.

Het gebouw uit 1852 is na de beëindiging van de Doopsgezinde gemeente overgenomen door het bekende mannenkoor 'Albatros', genoemd naar de sigarenfabriek met die naam van de fa. Koning uit Nieuwe Pekela. Een koor dat ontstaan is uit sigarenmakers, die tijdens hun werkzaamheden in de fabriek liederen zongen.

De Knipe

Hoewel er nog erg veel over de Doopsgezinden in de Groninger Veenkoloniën te zeggen zou zijn, maak ik een overstapje naar de burens. Ook in Friesland heb je mooie Veenkoloniën. Denk aan Drachten of aan Heerenveen en alles, wat daar omheen ligt. Vlakbij Heerenveen ligt de prachtige Veenkolonie De Knipe (Bovenknipe).

Ook daar bevindt zich een Doopsgezinde kerk of eigenlijk moet ik zeggen Doopsgezinde Vermaning. Van oudsher, zeker in Friesland, spreken de Doopsgezinden over hun Vermaning. Dit begrip stamt uit de tijd toen er nog geen predikanten waren, maar zgn. vermaners.

In De Knipe werd op 5 november 1911 Anne Zernike, zij was toen 24 jaar oud, bevestigd als predikant, de eerste vrouwelijke predikant van Nederland. Kon dat eigenlijk wel in 1911, een vrouw op de preekstoel? Halve dorpen liepen ervoor uit om haar te horen preken, maar ze kreeg zeker ook kritiek, vaak een anonieme brief, waarin werd gewezen op een tekst van Paulus, dat vrouwen moesten zwijgen in de gemeente. Dat deed ze niet. In tegendeel. Anne Zernike, de oudste van zeven kinderen, stamde uit een zeer goed gezin. Vader en moeder hadden beiden gestudeerd en cultuur stond thuis hoog in het vaandel. Haar zus Elisabeth zou later een bekend schrijfster worden en haar broer Frits kennen we als natuurkundige en later als Nobelprijswinnaar, ook in Groningen (het Zernike-complex). Het gezin was lid van de Vrije Gemeente, een vrijzinnig kerkgenootschap in Amsterdam. Toen Anne besloot theologie te gaan studeren en predikant te worden, stapte ze over naar de Doopsgezinden. Ze werd niet erg gelukkig in De Knipe. Ze miste heel erg het culturele en intellectuele klimaat van de hoofdstad. Eenzaamheid speelde haar parten. Dat veranderde toen ze de nu zeer bekende schilder Jan Mankes leerde kennen, waarmee ze in 1915 trouwde. Dezelfde dag legde ze haar ambt neer. Ze vertrok naar Den Haag, waar ze zich weer kon storten in het culturele leven. Het geluk was van korte duur, toen zich bij Jan Mankes tuberculose openbaarde. Voor de gezondere lucht verhuisden ze nog naar de Veluwe, waar hun zoon Beint werd geboren en Anne tijd had haar proefschrift te voltooien: 'Over historisch-materialistische en sociaal-democratische ethiek.' Ondertussen ging het niet goed met Jan Mankes en werd Anne op 33-jarige leeftijd weduwe. In 1921 werd Anne predikant bij de Nederlandse Protestantenvbond (NPB) in Rotterdam-Zuid. Hier kon ze zich volop storten in het culturele leven en bij haar emeritaat in 1948 tevreden terugkijken op haar werk in Rotterdam.

Mennonieten of Mennisten

Een tijdje geleden kregen we in de Farmsumer Kerk tijdens een bezichtiging twee Friese dames op bezoek. Natuurlijk waren ze vol bewondering voor de beelden van onze Kerkhervormers, onze drie jongens, maar eigenlijk misten ze nog een beeld, zeiden ze. Met mijn Doperse achtergrond begreep ik meteen wie ze bedoelden: MENNO SIMONS.

Geboren in het Friese Witmarsum (1496), in Utrecht tot priester gewijd, aanvankelijk kapelaan in Pingjum (1524) en tenslotte pastoor in zijn geboorteplaats Witmarsum (1531). Na het ijverig bestuderen van de Bijbel, kreeg Menno steeds meer moeite met het sacrament van de transsubstantiatie: brood en wijn zouden letterlijk in lichaam en bloed van Christus veranderen. In de Bijbel vond hij daar geen enkele aanwijzing voor. In een later stadium kreeg hij ook steeds meer moeite met het tweede belangrijke sacrament: de kinderdoop. Hij ging steeds meer voelen voor de ideeën van Luther en Zwingli, tegen de macht van Rome, de Bijbel en Gods genade stonden centraal. Toen in Leeuwarden in 1531 de kleermaker Sicke Frericxzoon werd onthoofd omdat hij wederdoper was en in 1535 een groep wederdopers bij Bolsward werd vermoord, besloot hij in 1536 te breken met de kerk en liet hij zich wederdopen. Hij vertrok uit Friesland, waar het gevaar voor arrestatie te groot was en vluchtte, eerst naar Groningen en later naar Oost-Friesland, waar hij een steeds belangrijker rol zou gaan spelen in de Doperse beweging. Hij overleed in 1561 in Bad Oldesloe in Holstein, het noorden van Duitsland.

De familie Tichelaar, eigenaren van de aardewerkfabriek uit Makkum, was altijd Doopsgezind. Voor een Doopsgezinde kerk maakte de firma een wandbord met een aantal Doperse waarden, in 1943 geformuleerd door de Doperse predikant Smeding:

Medewerkers, bestuursleden, helpers op allerlei gebied, Veenkoloniaal of Pekelder, gewoon U dus, Matroos of Kapitein of koksmatje:

Een wisselschilderij voor U, als een blijk van waardering.

Dit is mogelijk voor ieder die het Kapiteinshuis in Nieuwe Pekela een warm hart toedraagt.

U komt ervoor in aanmerking als de vorige (tijdelijke) bezitter het U op de grote bijeenkomst, de Kapiteinslezing, verrassend zal overhandigen. Hij of zij had er een reden voor, U speciaal te kiezen. Want.... alleen U maakt de keuze aan wie het toekomt, voor slechts een jaar, het door te geven aan iemand, die het tijdelijk bezit ervan verdiend heeft.

Het schilderij laat een verschrikkelijke tijd zien, het is geschilderd naar een foto uit 1924. In Amerika was sprake van een beurskrach. Het geld was opeens bijna niets meer waard. Dus niemand kon wat kopen, de economie viel stil en zo ontstond er grote werkloosheid met als gevolg: armoede. De problemen verspreidden zich wereldwijd. En ook Nederland werd getroffen.

Pekelder diep

Op het schilderij staan wat mensen niks te doen, nou ja ze zijn aan het vissen. Misschien een visje vangend bij hun schamele bestaan. De boompjes langs het kanaal waren nog maar pas geplant. Het kanaal was kortgeleden geschikt gemaakt voor veel scheepvaart: turf, maar ook aardappelen, bieten en stro gingen over het water. Eigenlijk werd alles over water vervoerd, ook de mensen, met de snikke. En uiteraard zorgde het diep voor de afwatering naar zee, er waren meerdere sluizen aangebracht.

De nieuwe tijd liet zich echter ook zien: er liggen rails. Het kanaal was nog wel belangrijk

maar het vervoer over de weg met de auto, de vrachtauto en het trammetje ging gemakkelijker, vlugger. Dus ook de wegen werden aangepakt, bestraat en voorzien van verlichting. Maar toen opeens die werkeloosheid en ook nog die verschrikkelijke werkeloosheidsprojecten.

Op de foto is het niet zo duidelijk te zien maar op het schilderij wel, de schoorstenen roken nog. Turfschippers gooiden nog wel eens een paar turven naar de wal als er voor hen een brug werd afgedraaid, een schip stilleggen en dan weer verder trekken was heel zwaar. In Pekela werd gelukkig ook nog wel wat bij elkaar gescharreld en men hielp elkaar.

En laat dat laatste nu nog zo zijn. We helpen, ook ongevraagd, de ander. We helpen onze kleine dorpsgemeenschap ongeacht kleur, geloof, afkomst. We zijn trots op onze afkomst, op onze wijze van denken en leven. In het kleine museum kan ieder zien waar dat toe heeft geleid.

Als kunstschilder kan ik mijn bewondering alleen maar uitdrukken in een schilderij, voor allemaal.

En misschien ook voor U, om er voor een jaar trots op te zijn.

Henk Bult

Wisselschilderij, van de hand van Henk Bult, aangeboden tijdens de Kapiteinslezing op 5 november 2022.

Museum Kapiteinshuis Pekela

Ds. S. Tjadenstraat C 96
9663 RD Nieuwe Pekela
www.kapiteinshuis.nl